
Történeti távlatok és aktualitások: fókuszban az agrárszövetkezet. Nemzetközi kitekintés, eredmények, európai és magyar szabályozás*

Réti Mária**

A világ gazdasági és társadalmi, de nemzetközi szervezetek globálisan is kell, hogy keressék azokat a megoldásokat, eszközöket, működési mechanizmusokat, amelyek bizonyítottan segítséget nyújthatnak a rendkívül eklektikus és nehéz helyzetre a kulcsfontosságú agráriumban. Az aktuálisan kialakult helyzetben jó megoldásnak és hatékony eszköznek tekinthető a szövetkezet azért, mert a szövetkezeti forma, konkrétan az agráriumban jellemző agrárszövetkezetek évszázadok óta bizonyítottan és elismerten jó lehetőséget biztosítanak arra, hogy erős válsághelyzetben is kiegyensúlyozó szerepet töltsenek be.

Kulcsszavak: agrárium, élelmiszeripar, "béke idők", krízis – helyzet, szövetkezet rugalmasság, kiegyensúlyozó szerep, alkalmazkodó képesség, agrárszövetkezet, komplex feladatok, nemzetközi szövetkezeti alapelvek és értékek, speciális szabályozási tartalom

Historical perspectives and current issues: focus on the agricultural cooperative

The world's economies and societies, but also international organisations globally, need to look for solutions, tools and operational mechanisms that can provide proven help to the highly eclectic and difficult situation in key agricultural sectors. In the current situation, the cooperative is a good solution and an effective instrument, because the cooperative form, and more specifically the agricultural cooperatives that characterise the agricultural sector, has been proven and recognised for centuries as a good way of playing a balancing role in a strong crisis situation.

Keywords: agrarian sector, food industry, peacetime, crisis, cooperative, flexibility, balancing function, adaptability, agricultural cooperatives, complex tasks, cooperative principles and values, special regular content

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2024>

---

* Laudáció: Ezzel a tanulmányommal kifejezésre szeretném juttatni tiszteletemet és nagyrabecsülésemet Prof. Dr. Prugberger Tamás irányába és egyidejűleg 85. születésnapja alkalmából gratulálok, s a lehető legjobbakat kívánom számára.

** Tanszékvezető habilitált egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrárjog Tanszék.

A világban zajló események, folyamatok, így különösen a klímaváltozás¹, a migráció², a különböző járványok³ és mindezek következményei, például a rekordszínvonalú élelmiszer áremelkedés⁴, a gabonaválság, az étkezési olajár magas szintje, végső soron az élelmiszerellátás általános kérdése és az élelmiszerbiztonság követelményének teljesíthetősége, rávilágítanak az agrárium, az élelmiszeripar nem kizárólagos, de vitán felül alapvetően meghatározó szerepére. A világ gazdasági és társadalmi, de nemzetközi szervezetek globálisan is kell, hogy keressék azokat a megoldásokat, eszközöket, működési mechanizmusokat, amelyek bizonyítottan segítséget nyújthatnak a rendkívül eklektikus és nehéz helyzetre a kulcsfontosságú agráriumban.⁵ Az aktuálisan kialakult helyzetben jó megoldásnak és hatékony eszköznek tekinthető a szövetkezet azért, mert a szövetkezeti forma, konkrétan az agráriumban jellemző agrárszövetkezetek évszázadok óta bizonyítottan és elismerten mind az európai kontinensen, mind az Európán kívüli nagy térségekben jó lehetőséget biztosítanak arra, hogy „békeidőkben”, azaz jó gazdasági társadalmi, kulturális tendenciák meglétekor, de válsághelyzetben, mégpedig erős válsághelyzetben is kiegyensúlyozó szerepet töltsenek be.⁶

¹ A hőmérséklet 1,5°C –os emelkedésének esélye folyamatosan nő 2015 óta, amikor is nulla közelében volt. A 2017 és 2021 közötti években 10% volt a túllépés esélye. Ez a valószínűség közel 50%-ra nőtt a 2022-2026 közötti időszakban. Lásd erre: World Meteorological Organization: *WMO update: 50:50 chance of global temperature temporarily reaching 1.5°C threshold in next five years*, 2022. május 9., interneten elérhető: <https://public.wmo.int/en/media/press-release/wmo-update-5050-chance-of-global-temperature-temporarily-reaching-15%C2%B0c-threshold>

² Az Európai Bizottság adatai szerint 1,92 millióan vándoroltak be az Európai Unióba 2020-ban. Az adatra lásd: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_hu#az-eurpai-uniba-irnyul-bevndorlrsrl-szmokban

³ A járványok közül külön is ki kell emelni a világot érintő COVID-19 elnevezéssel megjelölt pandémiát.

⁴ Alapvetésre lásd KSH adatok: 1.2.1.17. Az ipar termelőiár-indexei aláganként, havonta, interneten elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ara/hu/ara0055.html; az adatok értelmezésére lásd: Gadóc György: Már 25 százalék felett az élelmiszeriparban a termelőiár-index, interneten elérhető: <https://agroforum.hu/agrarhirek/agrargazdasag/mar-25-szazalek-felett-az-elelmiszeriparban-a-termeloiar-index/>

⁵ Lásd erre például: Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO): *Agrárszövetkezetek – Kulcs a világ élelmezéséhez (Agricultural Cooperatives – Key to Feeding the World)*, 2012 Világélelmezési Nap, Ünnepi Jelentés, 3-4.o. <http://www.fao.org/docrep/017/i3191e/i3191e00.pdf>

⁶ A szövetkezeti forma jelentőségére mutatnak rá a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége által publikált adatok, amelyek szerint összesen 1,2 milliárd a szövetkezeti tagok száma világviszonylatban, ez a szám az emberiség 12%-a. További publikált adat az is, hogy a világon csaknem 3 millió szövetkezet van, és a szövetkezetek körülbelül 100 millió ember foglalkoztatnak. Ez a szám 20%-kal több, mint a multinacionális vállalatok által foglalkoztatottak száma. (Az adatokra lásd: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>) *A világviszonylatú forgalmi eredmények szempontjából legsikeresebb 300 szövetkezet, azaz top 300 szövetkezet 33%-a az agráriumhoz és az élelmiszeriparhoz kötődik. A szövetkezeti szektor forgalom szempontjából legeredményesebb 300 szövetkezetének egy harmada agrár-, élelmiszeripari szövetkezet.* (Az adatokra az agrárszövetkezeteket illetően lásd: Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ), Szövetkezetek és Társadalmi Vállalkozások Európai Kutatóintézete (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises; EURICSE): *Exploring the Cooperative Economy*, 2018. Elérhető angol nyelven: <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2018-printx50-227290600.pdf>)

1. Mozaikok a nemzetközi szinterről

A fentiekben rögzített állításokat a szövetkezeti formáról, illetve az agrárszövetkezetről számos kutatás támasztja alá, az egyik legértékesebb erre vonatkozóan az International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC, a továbbiakban: CIRIEC Intézet)⁷ széleskörű kutatáson nyugvó, a témában alapvetés természetűnek tekinthető tanulmánya⁸, amelyben konklúzióként megállapításra került, hogy *a kialakult gazdasági válsághelyzetekben, valamint az azokkal szoros összefüggést mutató társadalmi krízishelyzetekben a szövetkezetek ellenállóbbnak mutatkoztak más formákhoz képest, mégpedig a szövetkezeti formából következő rugalmasságra, a változásokhoz történő megfelelő alkalmazkodási képességre figyelemmel.*⁹ A szövetkezeti formának az alkalmazkodási képessége visszavezethető az egyes szövetkezeti szabályozásokra, amelyek világviszonylatban zsinórmértéknek tekintik a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége¹⁰ (a továbbiakban: SZNSZ) által megfogalmazott szövetkezeti fogalmat¹¹, a Nemzetközi Szövetkezeti Alapelveket¹² és értékeket¹³. Az angol, modellértékű szövetkezetalapításokat tükröző működési alapelvek és értékek lényege az, hogy a szövetkezet a tagjai javára működik, sokoldalú célkitűzése van, jellemzője a nyitott tagság, a változó tőke, a demokratikus önkormányzatiság, a vagyoni előmenetel elsősorban személyes közreműködésen nyugvó volta és mindezekkel összefüggésben, lényegében esszenciaként a szövetkezeti tagsági jogviszony¹⁴ komplexitása, amely szerint a tag tulajdonos, közreműködő és irányító is a szövetkezetben. Kuncz Ödön Professzor ezt a

⁷ A szervezet interneten elérhető: <http://www.ciriec.ulg.ac.be/en/>

⁸ Érdemes megjegyezni, hogy a CIRIEC Intézet a tanulmányt az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság számára készítette a szociális gazdaságnak az Európai Unió országaiban történő feltérképezésére figyelemmel. A tanulmány címe: *„Szociális Gazdaság az Európai Unióban”* (2012). A tanulmány egyik, a szövetkezetek szerepére vonatkozóan legtanulságosabb példája Spanyolország ugyanis a gazdasági válság idején kifejezetten érintett volt. A foglalkoztatottsági rátára vonatkozóan a tanulmány azt rögzíti, hogy míg Spanyolországban 2008 és 2012 között a szövetkezeti foglalkoztatottság 9 %-al csökkent, ugyanezen időszak alatt a csökkenés a profitorientált magánszektorban jóval magasabb, 19 % volt. A tanulmány elérhető: <https://docplayer.hu/270840-A-szocialis-gazdasag-az-europai-unioban.html>

⁹ Hasonló következtetésre jutnak egyes nemzetközi szervezetek is, így például az ENSZ, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*International Labour Office*, rövidített elnevezése angolul: ILO), a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (*International Cooperative Alliance*), rövidített elnevezése angolul: ICA)

¹⁰ International Co-operative Alliance (ICA). A szervezet honlapjára lásd: <https://www.ica.coop/>

¹¹ Az SZNSZ által rögzített szövetkezeti fogalom a következő: *„A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális céljaikat közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalkozásuk útján megvalósítsák.”*

¹² A hatályos Nemzetközi Szövetkezeti Alapelvek felsorolása a következő: 1. Alapelv, „Önkéntes, és nyitott tagság”, 2. Alapelv, „Demokratikus tagi ellenőrzés”, 3. Alapelv, „A tagok gazdasági részvétele”, 4. Alapelv, „Autonómia és függetlenség”, 5. Alapelv, „Oktatás, képzés, tájékoztatás”, 6. Alapelv, „Szövetkezetek közötti együttműködés”, 7. Alapelv „Közösségi felelősség”.

¹³ Az SZNSZ által meghatározott szövetkezeti értékek: „önsegély”, „egyéni felelősség”, „demokrácia”, „egyenlőség”, „igazságosság”, „szolidaritás”.

¹⁴ Lásd erre: Prugberger Tamás: *Kritikai észrevételek az egységes szövetkezeti törvény koncepciójához*, Szövetkezés, XXVI. évfolyam, 2005/1. szám; lásd tovább u.ő.: *Tagsági megállapodások a szövetkezetekben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979

szövetkezeti sajátosságot, amely korszakokat átívelően jellemezte és segítette a szövetkezeti formát, „*speciális szövetkezeti kooperáció*”-nak minősítette.¹⁵

Ami a történelmi tények tekintetében mozaikszerűen az agrárszövetkezetek jelentőségét illeti, ki kell emelni például az Amerikai Egyesült Államokat. Az 1929-től végbement gazdasági válság hatására ugyanis nagy számban jöttek létre mezőgazdasági szövetkezetek az USA-ban, amelyek a válság ellenére is jól prosperáltak és továbbfejlődtek.¹⁶ Európa¹⁷ mellett más nagy térségekben, például Dél-Amerikában¹⁸, Afrikában, Indiában az agrárszövetkezeti forma jelentősége ugyancsak elvitathatatlan, lényegében civilizációs eszköznek tekinthető az afrikai népesség foglalkoztatásának alapvető bázisaként, a szegénység elleni küzdelemben egy kulcsfontosságú forma.¹⁹ A történelmi tények körében India példáját azért kell kiemelni az agrárszövetkezetekkel kapcsolatban mintaértékkel, mert több, mint 70 éve az AMUL szövetkezeti rendszer a megalapításától biztosít egy stabil gazdasági, társadalmi pozíciót a tagjai számára, mégpedig stratégiainak tekinthető termékekre, a tejtermékekre vonatkozóan. A tejszövetkezeti rendszer nélkül az érintettek kiszolgáltatottsága a piaci viszonyok között kiegyensúlyozhatatlan lenne.²⁰ Még jó néhány példa hozható az agrárszövetkezetek történelmi viszonylatú jelentőségére,

¹⁵ Lásd erre: Kuncz Ödön: *A szövetkezet gazdasági lényege*, Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 457.o.

¹⁶ A mezőgazdasági szövetkezetek által termelt termékek értéke 1924-ben 76 millió USA dollárt tett ki, amely érték a válság ellenére 1934-re 250 millió USA dollárra növekedett. Publikált adat az is, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 1935-re 10.500 mezőgazdasági szövetkezet 3, 66 millió tagot tömörített. Lásd az adatokra: BIRCHALL, Johnston, KETILSON, Lou Hammond: *Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis, Sustainable Enterprise Programme*, International Labour Organization, 2009; 5.o. Interneten elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf ,

¹⁷ Az európai térségben a szövetkezeti forma egyértelmű jelentőségét támasztja alá szabályozási oldalról az is, hogy számos európai országban a szövetkezeti jognak erős alkotmányjogi alapjai kerültek lefektetésre. Lásd erre: Réti Mária: *A szövetkezeti forma jelentőségéről az uniós jogban, aktuális nemzetközi tendenciáiról, alkotmányjogi alapok az európai jogrendszerek szövetkezeti jogában*; Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- És Jogtudományi Karának Folyóirata, 12: 2. Különszám, 2017, 479-492. o.

¹⁸ Különös említést érdemel Brazília, ahol az alkotmányban a szövetkezeti forma megjelenik többek között az agráriummal összefüggésben. Lásd erre: A Brazil Szövetségi Köztársaság Alkotmánya 187. cikk, interneten elérhető angol nyelven: https://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo_brazil_federal_constitution.pdf

¹⁹ Az 1950-es évek végén Tanganyikában 617 szövetkezet 325.000 taggal, Ugandában 1598 szövetkezet 188.000 taggal működött. Kenyában ebben az időben az 576 szövetkezet tagjainak száma 158.000 volt, Nigériában 3115 szövetkezet 154.000 tagot tömörített. Az adatokra lásd Johnston Birchall: *The international co-operative movement*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1997., 135-143.o.

²⁰ Az AMUL tejszövetkezeti rendszer a világ legnagyobb tejszövetkezetének tekinthető, több mint 16 millió tejtermelővel áll kapcsolatban, 185.903 szövetkezet tartozik hozzávetőlegesen a rendszerébe Indiában. A rendszer négy szintből áll, mégpedig a következők szerint: első szinten állnak a tejtermelők, akik beszállítják a tejet a falusi tejszövetkezetekbe (Village Dairy Cooperative Societies). A falusi tejszövetkezetek a második szintet képezik és a tejet a körzeti tejgyesüléseknek (District Milk Unions) értékesítik. Akörzeti szinten működő egyesülések a tejet, illetve a tejtermékeket az Állami Tejszövetségnek (State Milk Federation) adják át. Ki kell emelni, hogy a második szint, a körzeti szint számos tevékenységet ellát a falusi szövetkezetek irányába, így például állatorvosi szolgáltatásokat biztosít, takarmányt szolgáltat, bonuszt oszt a falusi szövetkezetek számára. A fentiekre lásd: <http://www.amul.com/m/about-us>

illetve a krízishelyzetekben megnyilvánuló szerepére. Az nyilvánvaló már csak az előzőekben részletezettek alapján is álláspontunk szerint, hogy feltétlenül szükséges és érdemes az agrárszövetkezeti formára koncentrálni, annak alapítási motivációt és okait, működési elveit, jellemzőit történelmi távlatban európai viszonylatban a teljesség igénye nélkül áttekinteni annak érdekében, hogy a jelenlegi szabályozásokban és gyakorlatokban adott esetben a bevált, kipróbált szabályozási tartalmak megerősítésre kerülhessenek, továbbá olyan innovatív szabályozási tartalmak bevezetésére is sor kerülhessen, amelyek alapján a világban kialakult nehézségek minél eredményesebb kezeléséhez az egyes jogalkotások hozzájárulhatnak. Ugyanezen oknál fogva tekintjük lényegesnek a magyar szövetkezeti jogban az agrárszövetkezetekre irányuló szabályozási tartalom áttekintő elemzését.

2. Az agrárszövetkezetek létrejöttének indokairól Európában: fejlődéstörténeti távlat, aktuális helyzetkép – tanulságok a jelenkor számára

A szövetkezetelmélet fejlődéstörténetével, illetőleg a szövetkezet korabeli szabályozásával foglalkozó munkák egybehangzóan nyilvánítják azt ki, hogy *a szövetkezeti forma Európában kiemelkedő jelentőségűnek volt tekinthető mind a gazdaság, mind a társadalom, illetve a korabeli kulturális élet tekintetében is.* Az elemzések hangsúlyozzák általában azt is, hogy a szövetkezet az agráriumban a kezdetektől jelen volt, értékes hagyományokkal és jelentős eredményekkel rendelkezett Magyarországon és az európai felületen egyaránt.²¹

Czettler Jenő és Ihrig Károly professzorok kiemelik, hogy az emberiség történetében a szövetkezet nagyon korán jelen volt, lévén azok megjelenése az ókor²² és a középkor időszakára vezethető vissza. Ahogyan arra az elemzésekben több utalás történik, a szövetkezet korai megjelenése nem tekinthető véletlennek, hiszen a mindennapi élet vitele és a gazdálkodás szervezése szükségessé tette az

²¹ Az agrárszövetkezetekre vonatkozó fejlődéstörténeti elemzések köréből kiemeljük: Czettler Jenő-Ihrig Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*, Budapest, Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1926.; Kuncz Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*, In.: Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941; Réti Mária: *Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről*, Szövetkezés, 2012/1-2. szám, 11-17.o.; Johnston Birchall: *The international co-operative movement*, i.m.; Domé Györgyné: *A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője*, Tanulmányok Veres József egyetemi tanár 70. születésnapjára Szeged, 1999. /Acta Jur. et Pol./; Bak Klára: *Az agrárszövetkezetről, mint az agrárvállalkozások meghatározó formájáról*, In: Menyhárd, Attila; Varga, István (szerk.) 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I.-II. kötet) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018, 328-338. o.; Bobvos Pál: *Szövetkezeti jog*, A Polgári Törvénykönyv alapján, Egyetemi jegyzet, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016, különösen a XIX. század első felére lásd: 26-27.o.

²² Az ókori fejlődéstörténetre lásd: Laczó Ferenc: *Szövetkezeti típusok és formák a piacgazdaságokban*, Szövetkezés, 1995/2., XVI. évfolyam, 9-32.o. Érdemes megjegyezni, hogy a munka egyik alapvető állítása az, hogy: „Szövetkezeti szervezetek jelenlétét mutatták ki a történészek az ókori Babilóniában is. Krisztus előtti huszonegyedik században a híres Hammurabi Törvénykönyve lehetővé tette, hogy az emberek csoportjai közösen béreljenek földet, amelyet azután közösen vagy egymás között felparcellázva műveljenek...” Laczó: i.m, 9.o.

emberek egymással való kölcsönös együttműködését, kooperációját.²³ A szövetkezetek életszerűen a gazdálkodás szükségességéből következően a kezdetektől a kölcsönös együttműködésre jöttek létre. Kezdetben a szövetkezés azt segítette elő, hogy az állattenyésztés, mégpedig az állatgondozás és a legeltetés szervezettebb módon valósuljon meg. Ezt követően, amikor a növénytermesztés, a földművelés általánossá vált, felmerült az igény ezeknek a tevékenységeknek a minél szervezettebb gyakorlására és végeredményben ez az egyszerű gyakorlati igény motiválta a korabeli érintetteket arra, hogy megalapítsák a települő szövetkezeteket. A települő szövetkezetek a tagjaiknak az egyéni gazdálkodásban rejlő kockázatok mérséklését, azaz az időjárás kihatásaitól való védelmet, azaz az időjárás kihatásaitól való védelmet és a gazdálkodás szervezethez való csatlakozás lehetőségét nyújtották a tagjaiknak. A települő szövetkezetek tekintetében a német agrárszövetkezetek fejlődéstörténetének viszonylatában ki kell emelni, hogy a XIX. században a német agrárszövetkezetek közül a települő szövetkezetek jelentősége kiemelkedő volt. A német települő szövetkezetek is komplex feladatot láttak el tagjaik számára, ki kell emelni, hogy a védelmet és gazdasági hatékonyságot biztosító gazdálkodás mellett fontos szempont volt a gazdák képzése, ismereteik bővítése is. A szövetkezetek foglalkoztatási lehetőséget teremtettek, továbbá a szociális típusú támogatások köréből például a mezőgazdasági munkások elhelyezését biztosító támogatást is nyújtottak. A társadalmi és gazdasági hasznosságukat a hálózati felépítésnek is köszönhetően, de fontos jellemvonás a kezdeti agráriumban jelentkező német szövetkezeti rendszernél az is, hogy egy többoldalú együttműködés valósult meg, így együttműködtek a szövetkezetek az állammal, valamint a szövetkezet székhelyéhez kapcsolódó településsel is. Az együttműködés az adott szövetkezet működését támogatta, pozitív eredményeket hozott, mert például az állam, de az érintett település vagyoni segítséget is nyújtott. A XIX. századtól a német szövetkezeti szabályozás példaértékűen fejlődött és az agrárszövetkezetek számára nagyon jó és a gyakorlatban hatékonyan alkalmazható keretet biztosított és biztosít ma is.²⁴ A német szövetkezeti törvény (Gesetz betreffend die Erwerbs- und – Wirtschaftsgenossenschaften) fogalmában a kezdetektől megjelenik a nyitott tagság elve, a szövetkezet többes célkitűzése a tagok irányába, illetve a tagok kölcsönös együttműködése szintén. Nem véletlen az tehát, hogy a német agráriumban meghatározó a szövetkezeti forma a stratégiai agrár-, élelmiszeripari termékek körében, a felvásárlásoknál, a feldolgozásnál és forgalmazásnál kiemelkedőek a számok, de az is önmagáért beszél, hogy egy természetes személy jellemzően több

²³ Czettler Jenő-Ihrig Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*, i.m., 8. o.

²⁴ A hatályos német szövetkezeti törvény az 1889. május 1-jén hatályba lépett első német Birodalmi szövetkezeti törvény szabályozási felfogását követi. A német szövetkezeti törvény a szövetkezetet a következők szerint definiálja: „A szövetkezet. Azok a le nem zárt taglétszámmal rendelkező társaságok, melyek célja a tagok gazdaságának vagy szociális, illetve kulturális szükségleteinek közös üzemen keresztüli támogatása (szövetkezetek) a törvény értelmében „bejegyzett szövetkezet” jogait szerzik meg. Társaságokban, illetve más személyegyesülésekben való részvételük (beleértve a közjog hatálya alá tartozó szervezetekben való részvételüket is) megengedett, ha e részvétel 1. a szövetkezeti tagok keresetének vagy gazdaságának, illetve szociális vagy kulturális szükségleteinek támogatását, vagy 2. a szövetkezet közérdekű törekvéseinek megvalósulását szolgálja anélkül, hogy az kizárólag/kifejezetten vagy túlnyomórészt kifejezetten a szövetkezet célját képezné.”

szövetkezetnek is a tagja, egy agrárszövetkezetnek és a Raiffeisen szövetkezeti rendszernek szintén.²⁵

A korabeli viszonyokat tekintve európai szintéren a dán agrárszövetkezetek kezdeti alapítása, majd fejlődése, napjainkig tartó prosperitása és kulturális jelentősége rendkívüli. Dániában az első agrárszövetkezet alapítására 1882-ben került sor, tejszövetkezetként²⁶. A termelők az agráriumban azt a célt tűzték ki, hogy gazdasági helyzetüket elősegítsék, mellette azonban társadalmi státuszukat is megerősítsék. A motiváció az agrárszövetkezetek alapítására egyértelműen gyakorlatias volt, a rendelkezésre álló tejmenyiséget a kooperáció nélkül, azaz a szövetkezetek alapítása nélkül az érintettek nem lettek volna képesek sem felhasználni, sem hasznosítani. Az első alapításoktól kezdődően a személyes közreműködés bázis működési elvnek volt tekinthető, a szövetkezeti tagok felelőssége egyetemleges volt, erős volt a szövetkezet számára kedvező hitelek szerepe és a hétköznapiakba beépült az oktatás, képzés, az edukáció biztosítása is. Az agrárszövetkezetek működésének eredményességét bizonyítja történeti viszonylatban, hogy a már hivatkozott Czettler-féle elemzés *1919-re, mint referencia évre vonatkozóan azt tartalmazza: Dániában 1235 tejszövetkezet, 1691 fogyasztási szövetkezet működött*, de jelentősek voltak a tojásértékesítésre, a takarmánybeszerzésre, az állattenyésztésre létrehozott szövetkezetek is. Értékes és aktuális tanulságokkal szolgál a Czettler-féle elemzésnek az a konklúziója, hogy *„Dánia példája annak, mint alakíthat át egy helyesen és kitartással vezetett szövetkezeti mozgalom egy egész foglalkozási ágat és tehet gazdaggá egész társadalmi osztályt. A statisztikai adatokból is kitűnik, hogy a szövetkezeti élet elsősorban a belterjes mezőgazdálkodást szolgálja, oly eredményekkel, mint Dánia e tekintetben egy ország, még Németország sem dicsekedhet.”* A XIX. században kialakított, alapvető működési elvek és szabályok azok, amelyek a fenti vélemény megfogalmazásához vezettek és a jelenlegi dán agrármarketing-szövetkezetek világviszonylatban is kiemelkedő piaci részesedését is megalapozzák.²⁷ Kiváló példa erre, az általában közismert Arla Foods.²⁸

²⁵ Az agráriumban működő szövetkezetek és azok tagjai jellemzően a számlájukat a DGRV - Deutscher Genossenschafts- und Raiffeisenverband e.V. -nél vezetik. Ebből fakad például az, hogy egy személy több szövetkezetnek is a tagja. A Cooperatives Europe jelentése szerint Németországban a Raiffeisen csoportnak hatalmas taglétszáma, 22.200.000 tagja van. Az agráriumban működő szövetkezetek és azok taglétszáma száma ugyancsak jelentős, az agrárszövetkezetek száma 2.316, amelyek 1.600.000 tagot tömörítettek és 66 milliárd euró forgalmat bonyolítottak le. Az adatokra lásd: Cooperatives Europe: *The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015*, a jelentés interneten elérhető: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperation%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>

Az agrárfinanszírozási kérdésekre lásd: Csák Csilla: *Az agrárfinanszírozás intézményrendszerének nemzetközi modelljei*, Szövetkezés 2001/2. XXII. évfolyam, 38-54.o.

²⁶ A dán mezőgazdasági szövetkezetek fejlődéstörténetére lásd: WE-ECONOMY: *The cooperative movement*, interneten elérhető: <https://we-economy.net/case-stories/the-cooperative-movement.html>; lásd tovább: RÉTI Mária: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, Eötvös Kiadó, 2013, 70-72.o.

²⁷ A dán agrárszövetkezetek kiemelkedő eredményeit mutatja, hogy Dániában például a tejtermékek 95%-át agrárszövetkezetek szolgáltatják; a sertésenyésztés területén a szövetkezetek aránya 90%. Lásd erre: Esben Tranholm Nielsen, a dán Mezőgazdasági és Élelmiszertanács vezető tanácsadója által közölt adatokat: <https://www.ypaithros.gr/en/denmark-pork-processing-cooperative/>

²⁸ Az Arla Foods 2021. évi jelentésére lásd: <https://www.arla.com/company/investor/annual-reports/>

Az európai példákat szinte minden európai régió tekintetében sorolhatnánk az agrárszövetkezetek jelentőségére, de jelen tanulmány keretei között még egy országra van mód utalni.

Franciaországban az agrárszövetkezetek szabályozási fejlődéstörténetét tekintve kiemeljük azt, hogy a XIX. század közepén a francia szabályozás a szövetkezeteket „*loi sur les sociétés*” cím alatt rendezte az 1867. július 24-i törvényben,²⁹ a szövetkezetet „*változó tőkével rendelkező társaságként*” („*sociétés à capital variable*”) definiálva. A törvényben a tagok felelőssége több módozatúan került rögzítésre, vegyes rendszert munkált ki a jogalkotó, lehetőség volt korlátolt, avagy korlátlan felelősséggel megvalósuló alapításra is. Az ágazati szabályok közül jelentősek voltak például az 1920. augusztus 5-i és az 1923. július 12-i törvények, amelyek a mezőgazdasági hitelszövetkezetekről szóltak. Az agrárszövetkezetek alapításán túl mezőgazdasági szindikátusok (Syndicats Agricoles) is létrejöttek, amelyekben a szövetkezetek és a gazdakörök egyesültek. A XX. század első évtizedében a mezőgazdasági szindikátusok száma jelentős volt, hozzávetőlegesen ötezer működött, de kiemelkedő volt a hitelszövetkezetek és a tejszövetkezetek száma is.³⁰ Az agrárszövetkezetek szabályozásában fontos volt az 1906-ban hatályba lépett törvény, amely meghatározta azokat a feltételeket, amelyek biztosították a szövetkezet számára közfinanszírozás igénybevételét. Az 1920-as évek közepétől jelentős szerepet játszott a közös érdekű mezőgazdasági társaság (Société d'intérêt collectif agricole, rövidített elnevezése: SICA), amelynek a következők voltak a főbb céljai: mezőgazdasági termékek begyűjtése; az érintett mezőgazdasági régió fejlesztése; általános célkitűzés a fentiek mellett a vidék villamosítása volt. Különösen jelentős szövetkezeti jogi alapnak tekinthető az 1947. évi szeptember 10-i törvény, amely meghatározta a szövetkezetet és kinyilvánította a szövetkezeti alapelveket. A korabeli fogalmi meghatározás a Conseil d'État 1945. október 21-i ülésén elfogadásra kerülteken alapul, a következők szerint „*A szövetkezetek olyan társaságok (genus proximum), amelyeknek legfőbb célja tagjaik javára és azok közreműködésével bizonyos termékek és szolgáltatások árát leszállítani olyan módon, hogy magukra vállalják azoknak a vállalkozóknak vagy közvetítőknak funkcióit, akiknek javadalmazása különben megterhelné ezt az árat.*”³¹ Az

²⁹ A szabályozás fejlődéstörténetére lásd: David Hiez: *Chapter 17. France*, In.: Dante Cracogna, Antonio Fici, Hagen Henrý (szerk.): *International Handbook of Cooperative Law*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2013, 393.-395. o.; Kuncz Ödön: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 308-327. o.

³⁰ A francia agrárium kereteire lásd például: Kreuzer, Karl F.: *Agrarrecht in Europa, Droit Agricole en Europe, Agricultural Law in Europe, Schriftenreihe des Instituts für Landwirtschaftsrecht der Universität Göttingen*, Band 27, 1983, 81-176.o.; Dávid Csaba: *Szövetkezés – a francia élelmiszergazdaságban*, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998/1. szám; lásd tovább: Süveges Márta: *A tőkeképzés jogi eszközei a francia mezőgazdasági szövetkezetekben*, Szövetkezés, 1992/1-2. szám, XIII. évfolyam, 85-110.o., lásd tovább: Nagy László: *A szövetkezetek kialakulása és fejlődése*, In.: Domé Györgyné, Veres József: *Szövetkezeti jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, különösen 18.o. A szindikátusra lásd tovább: Lásd erre: Domé-Benkő-Hegedüs-Nagy-Veres: *Szövetkezeti jog*, Budapest, 1988, 18.o., valamint Bajtaj Péterné: *Szövetkezetek az Európai Unióban*, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998. II. szám, 79-94.o., különösen: 82.o., 93.o.

³¹ Kuncz Ödön: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 308-327. o.

agrárszövetkezetekre irányadó speciális szabályokat az 1972. június 27-i mezőgazdasági szövetkezetekre és egyesületeikre vonatkozó törvény vezette be a francia jogba.³² Az agrárszövetkezetek speciális szabályaira hatályosan a „*Code rural et de la pêche maritime*”, azaz a vidékre és a tengeri halászatra irányadó kódexet kell alkalmazni, mégpedig annak L. 521-1-től L. 528-1. és az R. 528.1.– től R. 528-10-ig tartó szakaszait, háttérjogszabályként pedig a francia Polgári Törvénykönyv, a „*Code Civil*” vonatkozó szabályait.³³

3. Az agrárszövetkezetek hatályos magyar szabályozásáról

A hatályos magyar szövetkezeti jogban a szövetkezetekre az agrárszövetkezetek tekintetében többlépcsős szabályozás érvényesül. Alkalmazni kell az agrárszövetkezetekre a „*Polgári Törvénykönyvről*” szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.). Harmadik Könyv „*A Jogi személy*”-re irányadó általános rendelkezéseket és a Negyedik rész, „*Szövetkezet*” –re vonatkozó szabályokat. Irányadó továbbá az agrárszövetkezetekre „*A szövetkezetekről*” szóló 2006. évi X. törvény (a továbbiakban: Sztv.) „*A Polgári Törvénykönyvhöz kapcsolódó rendelkezések*” megjelölésű I. Fejezete is, amely a Ptk. szövetkezetre vonatkozó rendelkezéseit egészíti ki további általános szabályokkal, minden szövetkezeti típusra kiterjedően. A kifejezetten az agrárszövetkezeteket érintő speciális szabályokat pedig az Sztv. II. fejezetének „*Agrárgazdasági szövetkezet*” címmel rendelkező 4. pontja tartalmazza.

Az agrárgazdasági szövetkezet, mint speciális szövetkezeti típus fogalma tekintetében a Ptk. 3:325.§ -ában rögzített szövetkezeti fogalom kiindulópontként szolgál. A Ptk. szövetkezeti fogalmára építkezve, az abban foglaltaknak megfelelően határozza meg az Sztv. az agrárgazdasági szövetkezet, mint speciális szövetkezet definícióját. Az agrárszövetkezet, amely nagyon erős sajátosságokkal rendelkezik, miként az a korábbi elemzési részekből is kiderül, speciális szabályok lefektetését igényli, amelyek természetesen harmonizálnak a szövetkezeti forma általános szabályaival. Az Sztv. 22. §-a az agrárgazdasági szövetkezet fogalmát a következők szerint határozza meg: „22. § (1) Az agrárgazdasági szövetkezet a mező- vagy erdőgazdasági, valamint élelmiszeripari ágazatban fő- és kiegészítő tevékenységet folytató szövetkezet, amely fő tevékenységként a) tagjai tevékenységét előmozdító jelleggel tagjai számára - azok elsődleges agrárgazdasági termeléséhez, termékeinek piacra juttatásához - szolgáltatásokat nyújt, vagy tevékenységet folytat, amelynek során aa) a termeléshez szükséges anyagok és eszközök közös beszerzését, a termés közös értékesítését szervezi; ab) a termés tárolását, feldolgozását végzi; ac) a termeléshez, illetve a feldolgozáshoz kapcsolódó gépi szolgáltatásokat nyújt; b) termelő jelleggel tagjai vagy mások mező- vagy erdőgazdasági földjét hasznosítva agrárgazdasági termelést folytat.”

A törvényi meghatározást tekintve ki kell emelni, hogy a magyar jogalkotó álláspontunk szerint helyesen az agrárgazdasági szövetkezet megjelölést, mint

³² Lásd erre: Dávid Csaba: *Szövetkezés – a francia élelmiszergazdaságban*, i.m.

³³ Lásd erre: David Hiez: *Chapter 17. France*, 398-399. o.

gyűjtőfogalom rögzíti. Ez nagyon is megfelel annak a sokszínű agráriumnak, amely a magyar térséget jellemzi, mert a definíció alapján számos agráriumbeli terület érintettjei előtt, tevékenységük alapján, amely széles spektrumban került rögzítésre - megnyílik a lehetőség az agrárszövetkezet alapítására. *A magyar jogalkotó tehát a magyar agrárium teljes vertikumára helyezi a hangsúlyt a fogalom megalkotása során.*

Az agrárgazdasági szövetkezetekre vonatkozó speciális szabályok körében ki kell emelni az Sztv. 22.§ (3) bekezdésében rögzített működési alapot, valamint külön érdemes szólni a tag kizárására vonatkozó speciális rendelkezésekről. Az irányadó szabályozás értelmében az agrárgazdasági szövetkezeteknek kötelező alapszabályi szinten egy speciális alapot létrehoznia és annak részletszabályait lefektetni. Álláspontunk szerint tisztázandó kérdés lenne a jogalkotó pontos szándéka az egyébként helyeselhető alapképzéssel és annak felöltésével kapcsolatban. Vélelmezhető, hogy az agrárgazdasági szövetkezet számára az alap egy stabilitást hivatott biztosítani, mint egy rendelkezésre álló, fix vagyonelem. A jogalkalmazást tekintve jogbizonytalanságba hajlik az alap kérdése, mert a jogalkotó nem határozza meg a működési alap célját, jogi természetét és felhasználásának jogcímeit sem.

A tag kizárására vonatkozóan az a speciális szabály irányadó³⁴, amely szerint az agrárgazdasági szövetkezet súlyos érdeksérelmének kell tekinteni azt az esetet, ha a tagnak a kizárása iránti kereset megindítására okot adó tevékenysége vagy mulasztása az Európai Unió vagy a költségvetés által finanszírozott támogatásnak az agrárgazdasági szövetkezet általi igénybevételét hiúsítja meg vagy pedig az igénybe vételét veszélyezteti. Amennyiben az agrárgazdasági szövetkezet a kizárást a fenti okból kezdeményezte, a bíróság soron kívül határoz a tag tagsági jogainak felfüggesztéséről, nyomatékot adva a tag kizárására irányuló, e tartalmú speciális szabályoknak.

Záró gondolat

A dolgozat áttekintése nyilvánvalóvá teszi, hogy az agrárszövetkezetek korszakokat átívelően hatékonyságot és eredményességet mutatnak, képesek segítséget nyújtani a gazdaságokban és társadalmakban aktuálisan felmerülő problémákra, ezért a szabályozás speciális szabályokkal feltétlenül továbbfejlesztendő a magyar szövetkezeti jog területén is.

Irodalomjegyzék

- Bajtay Péterné: Szövetkezetek az Európai Unióban, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998. II. szám
- Bak Klára: Az agrárszövetkezetről, mint az agrárvállalkozások meghatározó formájáról; In: Menyhárd, Attila; Varga, István (szerk.) 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év

---

³⁴ Sztv. 24.§ (1) bekezdés

- konferenciasorozatának tanulmányai (I.-II. kötet) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018
- Johnston Birchall: *The international co-operative movement*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1997.
  - Johnston Birchall, Lou Hammond Ketilson: *Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis*, Sustainable Enterprise Programme, International Labour Organization, 2009; Interneten elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108416.pdf
  - Bobvos Pál: *Szövetkezeti jog, A Polgári Törvénykönyv alapján*, Egyetemi jegyzet, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2016
  - *Cooperatives Europe: The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015*, a jelentés interneten elérhető: <https://coopseurope.coop/sites/default/files/The%20power%20of%20Cooperatives%20-%20Cooperatives%20Europe%20key%20statistics%202015.pdf>
  - Czettler Jenő-Ihrig Károly: *Szövetkezeti Ismeretek*, Budapest, Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1926.
  - Csák Csilla: *Az agrárfinanszírozás intézményrendszerének nemzetközi modelljei*, Szövetkezés 2001/2. XXII. évfolyam
  - Dávid Csaba: *Szövetkezés – a francia élelmiszergazdaságban*, Szövetkezés, XIX. évfolyam, 1998/1. szám;
  - Domé-Benkő-Hegedüs-Nagy-Veres: *Szövetkezeti jog*, Budapest, 1988
  - Domé Györgyné: *A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője*, Tanulmányok Veres József egyetemi tanár 70. születésnapjára Szeged, 1999. /Acta Jur. et Pol./;
  - Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO): *Agricultural Cooperatives – Key to Feeding the World*, 2012 World Food Day celebration report, 2013 Bangkok, Tailand, 2013 ISBN 978-92-5-107580-0, interneten elérhető: <https://www.fao.org/3/i3191e/i3191e00.pdf>
  - David Hiez: Chapter 17. France, In.: Dante Cracogna, Antonio Fici, Hagen Henry (szerk.): *International Handbook of Cooperative Law*, Springer- Verlag Berlin Heidelberg, 2013
  - International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC) „Szociális Gazdaság az Európai Unióban” (2012 tanulmány). A tanulmány elérhető: <https://docplayer.hu/270840-A-szocialis-gazdasag-az-europai-unioban.html>
  - Kuncz Ödön: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941
  - Kuncz Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*, In.: *Küzdelem a gazdasági jogért*, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941;
  - Kreuzer, Karl F.: *Agrarrecht in Europa, Droit Agraire en Europe*, Agricultural Law in Europe, Schriftenreihe des Instituts für Landwirtschaftsrecht der Universität Göttingen, Band 27, 1983

- Laczó Ferenc: Szövetkezeti típusok és formák a piacgazdaságokban, Szövetkezés, 1995/2., XVI. évfolyam
  - Nagy László: A szövetkezetek kialakulása és fejlődése, In.: Domé Györgyné, Veres József: Szövetkezeti jog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1988
  - Prugberger Tamás: Kritikai észrevételek az egységes szövetkezeti törvény koncepciójához, Szövetkezés, XXVI. évfolyam, 2005/1. szám
  - Prugberger Tamás: Tagsági megállapodások a szövetkezetekben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979
  - Réti Mária: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, Eötvös Kiadó, 2013
  - Réti Mária: A szövetkezeti forma jelentőségéről az uniós jogban, aktuális nemzetközi tendenciáiról, alkotmányjogi alapok az európai jogrendszerek szövetkezeti jogában; Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- És Jogtudományi Karának Folyóirata, 12: 2. Különszám, 2017
  - Réti Mária: Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről, Szövetkezés, 2012/1-2. szám
  - Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ), Szövetkezetek és Társadalmi Vállalkozások Európai Kutatóintézete (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises; EURICSE): Exploring the Cooperative Economy, 2018. Elérhető angol nyelven: <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2018-printx50-227290600.pdf>)
-
-